

מתי מותר לאכול את השכן שלך? דילמות חברתיות ומוסריות על קצה המזלג ד"ר אילן פרז

אנלוגיית יעד

מורה/מנחה/מדריכה (לתלמידים/ות/חניכים/ות/מודרכים.ות).

מעריך שיעורים זה יכול להוות כלי עזר גם להורים לשיח מדרגה גבוהה עם ילדיהם.

למען הפשטות, המסמך משתמש בלשון זכר ומדבר על מורים ותלמידים אך הוא מיועד לזכר ונקבה כאחד.

רציונל השיטה

מעריך שיעורים זה מתאים לשיעורי חינוך/חברה/אזרחות כמו גם לסדנאות ופעולות לנוער ולציבור הרחב. ניתן להשתמש בו לשיעור בודד או לסידרה של שיעורים. הוא מהווה כלי עזר ללימוד על בסיס הספר "מתי מותר לאכול את השכן שלך? דילמות חברתיות ומוסריות על קצה המזלג". מומלץ לקנות את הספר לכל משתתפת/ת, אם למען השיעורים ואם כמתנה לשימוש עצמי. ספר גרפי זה פותח צוהר לעולם הפילוסופיה ולדילמות מוסריות וחברתיות שונות באופן מונגש לכל אחד.

פילוסופיה הינה שדה המנסה לבחון שאלות קיומיות אשר בבסיסן חתירה וחיפוש אחר מהותם של דברים. ככזאת הפילוסופיה מעניקה לעוסק בה ידע גנרי היכול לשמש לזירות רבות והיבטים שונים בחיים בתחום ההכרה, המוסר וביקורת התבונה. ידע פילוסופי מאפשר התבוננות מפוכחת ובחירות מושכלות תוך הבנה ממוקדת ומעמיקה.

מעריך שיעורים זה מאפשר לעוסק בנושאים השונים הכלולים בספר:

- **דילמה מוסרית:** דילמה מוסרית (דילמת הקרונית), פילוסופיה של המוסר (שיקולים וטיעונים מוסריים), פעולה מוסרית (מניעים ומורכבות)
- **אמת מוסרית:** אמת מוסרית (אמת מוסרית מוחלטת והיסטורית), אמת (אמת מול אשלייה, פרדוקס, אי ודאות)
- **בחירה ואחריות:** בחירה חופשית (בחירה ודטרמיניזם, אשליית הבחירה), משמעות החיים (על זהות עצמית, משמעות ואבסורד)
- **ערך החיים ומשמעות המוות:** שיקולים מוסריים אודות הפלה, המתת חסד, תרומת איברים, הנדסה גנטית ויחס לבעלי חיים, על טיב המוות ועל חיים לאחר המוות
- **מסורות משותפות:** מיתולוגיה (על מיתולוגיה, מסע הגיבור ומסורות משותפות), מיתולוגיות דומות שונות (דמויות, מוות, בריאת העולם, מבול)
- **דתות מגוונות ומוסר:** דתות (דתות מרכזיות והשוואתם), אלוהים (על קיום האל, מוסר אלוהי), דת ומוסר (הפרדת הדת והמדינה, יחס לדתות אחרות)
- **אידאולוגיה פוליטית:** אידאולוגיה פוליטית (מדינה ולאום, אידאולוגיות פוליטיות), משילות (ימין ושמאל, שיטות ממשל, אוטופיה ודיסטופיה)
- **חוק ומוסר:** חוק (חוק ומוסר, פטרנליזם), צדק (חוק וצדק, צדק חברתי), זכויות אדם (מאבקים על זכויות אדם, השפעה פוליטית)
- **מעמד האישה:** פמיניזם (מגדר, פמיניזם, מעמד האישה), אפליה (זכות בחירה, אפליה מגדרית, אפליה מתקנת)
- **מלחמה צודקת וחפות מפשע:** מלחמה (התחמשות, מלחמה צודקת), גיוס (חובה וסרבנות), פגיעה באחר (סיכול ממוקד, טרור, ענישה, עינויים)
- **סכסוך ופיוס:** סכסוך (מצבי סכסוך, שלבים בסכסוך, מאבקים על צרכים), שלום (סכסוך ושלום, נרטיב, מאבק לפיוס)

בנוסף לנושאים אלו, מעריך שיעורים זה נותן כלים ללימוד שאילת שאלות פילוסופיות ומושגים פילוסופיים שונים. שאלות פילוסופיות מתעסקות במה שיש ומה שאמור להיות כמו - בשאלות מה טבעה של המציאות (מטאפיזיקה), מה באמת קיים (אונטולוגיה), מה אנחנו יודעים (אפיסטמולוגיה) ומה שצריך לעשות (אתיקה). שאילת שאלות נכונות, כמו גם הגדלת מגוון השאלות האפשריות הקיימות, מאפשרת תבונה וגילוי אפיקים שהאדם לא חשב עליהם לפני כן. העלאת שאלות פילוסופיות מאפשרת להיכנס לתהליך של חיפוש וחישיבה, של פירוק והרכבה של צורות החשיבה השונות. המורה אינו היחיד שצריך לשאול את התלמידים אלא התלמידים גם צריכים לשאול אחד את השני ("אם הייתה לי רק שעה אחת להצלת העולם, הייתי מקדיש חמישים וחמש דקות להגדרת הבעיה ורק חמש דקות למצוא את הפתרון" אימרה המיוחסת לעיתים לאלברט איינשטיין).

ניתן להעלות בפני התלמידים בשיעור הראשון את החששות הקיימים בשאלת שאלות, חששות כמו - חשש להגיד שטויות ושיחשבו שאני לא חכם (כמו על ידי שיתוף מחשבה שעברה לי בראש), חשש שאף אחד לא מתעניין במה שיש לי לומר (כמו לגבי דעה שלי שלא בשלה מספיק), חשש לגלות דברים שיהיו לי לא נעימים (כמו דעה של אחרים על הצעה שנתתי) וחשש להראות שאני לא יודע (כמו שאלה בנושא שהייתי אמור לדעת). יש לעודד לשאול שאלות למרות חששות אלו. כמו כן, מנגנון השיעורים המוצע במעריך שיעורים זה מאפשר להתנהל יותר בחופשיות ולהתגבר על חששות אלו (למשל על ידי מיקוד העבודה בזוגות ולא מול כל הכיתה).

התלמידים יפגשו נושאים חדשים שנמצאים לרוב מחוץ לתוכנית הלימודים הקלאסית, נושאים השייכים בדרך כלל "למומחים" לדבר או לבעלי תארים באוניברסיטה. הספר, יחד עם מערך שיעור זה, יעוררו את סקרנותם וישפר את חווית הלימוד שלהם. סקרנות היא מרכיב מהותי בלימוד, המאפשר לימוד יעיל, שמירת הידע לזמן רב יותר, ועידוד העמקה עתידי בנושא הנלמד. מערך שיעור זה נותן כלים ליצירת שיעור/ סדרת שיעורים של למידה פילוסופית משמעותית, של צמיחת התלמיד ברמה קוגניטיבית, רגשית וערכית. ניתן לזהות שישה תחומי לימוד עיקריים ללמידה משמעותית (לפי הטקסונומיה של די פינק). מערך זה נותן מענה לכל אחד מתחומים אלה:

- **ידע** - ידע מהותי משמעותי בסיסי אודות נושאים פילוסופיים ומוסריים
- **יישום** - מיומנויות הקשבה וחשיבה ביקורתיות אישיות וחברתיות
- **אינטגרציה** - אינטגרציה בין מושגים ורעיונות פילוסופיים לחיי היום יום
- **מימד אנושי** - העמקת הבנת ה"עצמי" ופיתוח אידאל אישי עתידי
- **אכפתיות** - פיתוח ערכים ודאגה לאחר תוך כדי הלימוד ולאחר מכן
- **לימוד הלמידה** - ללמוד איך להיות קשובים, חוקרים ולומדים עצמאיים

מערך שיעור זה מבוסס על הוראה עצמית רפלקטיבית משותפת. הוראה קלאסית מניחה מידה של התלמיד על ידי המורה והוראה הדדית מניחה לימוד אחד את השני, כאשר כל תלמיד לומד נושא ומלמד את האחר. לעומת זאת, בהוראה עצמית רפלקטיבית משותפת, כל תלמיד מתמודד עם הנושאים אותם הוא לומד בעזרת שאלות של תלמיד אחר. אם הוראה רגילה מתמקדת בהעברת מידע, הוראה עצמית רפלקטיבית משותפת עוסק בביור מידע ופיתוחו. הוראה מסוג זה מאפשרת להימנע מסינדרום "הוראת עדשת עין הדג", בו יש דיון בכיתה שמשותף רק כמה תלמידים בודדים. בשיטה הרפלקטיבית, כל התלמידים זוכים להשתתף בחשיבה, בהבעת דעה ובשיתוף מחשבותיהם.

קיימים יתרונות רבים להוראה עצמית רפלקטיבית משותפת:

- **תלות הדדית בין בני אדם** - אני יכול לחשוב טוב יותר בעזרתך
- **אינטראקציה מחשבתית** - אני יכול לנסות להבין מה אתה חושב
- **אחריות אישית** - אני אחראי על זה שתחשוב יותר לעומק
- **מחשבה ביקורתית** - אני חייב להתמודד עם הדעות שלי
- **הזדמנות שווה** - אני זוכה לדבר, לשאול, לחקור ולשתף
- **כבוד עצמי והדדי** - אני יותר בטוח בעצמי ונותן גם מקום לדעה שלך

מטרות

1. טיפוח רפלקציה על דעות אישיות תוך יצירת טיעונים רציונליים.
2. טיפוח היכולת לחיות עם העמימות תוך יכולת להכיל תפישות רבות גם אם פרדוקסליות.
3. עידוד הסקרנות בקרב המשתתפים ורצון לחשוב ולנתח את העולם שסביבנו.
4. טיפוח תרבות פלורליסטית וסובלנית של שיח אבסטרקטי, עקרוני ומעשי.

תוכן

מערך השיעורים מבוסס כאמור על הספר "מתי מותר לאכול את השכן שלך? דילמות חברתיות ומוסריות על קצה המזלג". בכל אחד מראשי הפרקים מפורטים תתי נושאים שבכל אחד מהם שאלה מרכזית לדוגמה. לגבי כל נושא יש פירוט של מספר מקרים/אפשרויות/סיבות וכו' – שהן דוגמאות שונות להמחשה. התלמיד יכול להביע דעתו לגבי השאלה ולבחור להתייחס לאחת הדוגמאות המפורטות כאפשרויות (או גם להציע שאלות או כיווני חשיבה נוספים). בחלק מהשאלות התלמיד מוזמן להביע דעתו בנושא באופן חופשי:

• דילמה מוסרית:

- **דילמת הקרונית** (עמ' 10-13): האם יש להסיט את הרכבת בכל אחד מהמקרים? (מקרה ראשי + 4 תתי מקרים)
- **מוסר** (עמ' 14-15): מהם הנושאים והשאלות שהכי חשוב להבין במוסר בפרט ובפילוסופיה בכלל? (מתוך רשימת האפשרויות)
- **שיקולים מוסריים** (עמ' 16-17): אילו שיקולים צריכים להשפיע על ההחלטות של האדם ובאיזה סדר חשיבות? (8 אפשרויות)
- **פעולה מוסרית** (עמ' 18-19): מהי הדרך הראויה לקבוע אם פעולה מוסרית? (אפשר לשלב בין 9 האפשרויות)
- **מניעים מוסריים** (עמ' 20-21): האם הייתי גונב את התרופה במקום היינץ ומאיזה מניע? (6 מניעים)
- **מורכבות מוסרית** (עמ' 22-23): האם האדם פעל באופן מוסרי בכל אחד מהדילמות המוסריות? (3 מקרים)
- **טיעונים מוסריים** (עמ' 24-25): אילו כשלים לוגיים הכי נפוצים ובעייתיים בעיניי? (8 אפשרויות)

• אמת מוסרית:

- **אמת מוסרית** (עמ' 28-29): האם יש אמת מוסרית בעולם ומאיזה סוג? (9 אפשרויות)
- **אמת מוסרית היסטורית** (עמ' 30-31): האם יש לשפוט מעשים שנעשו בעבר/בתרבות אחרת ונחשבים כיום ללא מוסריים? (4 אפשרויות)
- **אחריות מוסרית היסטורית** (עמ' 32-33): האם יש למדינות עשירות חובה מוסרית להילחם ברעב בעולם ולמה? (5 סיבות אפשריות לכל צד)
- **אמת ואשלייה** (עמ' 34-37): האם עדיף לי להיות במודעות או במציאות מדומה (גם אם זו יותר מהנה)? (הבעת דעה)
- **פרדוקסים** (עמ' 38-39): האם היעדר סובלנות להיעדר סובלנות הינו פרדוקס והאם הוא פוגע בערך הסובלנות? (הבעת דעה)
- **אי ודאות** (עמ' 40-43): איך אני יכול להתמודד עם אי הודאות אודות קיומו של העולם והאדם? (8 אפשרויות)

• בחירה ואחריות:

- **בחירה חופשית ודטרמיניזם** (עמ' 46-49): האם יש לי בחירה חופשית אמיתית או שהוא רק מרגיש כך? (הבעת דעה)
- **בחירה ואחריות** (עמ' 50-51): האם יש לאדם אחריות מוסרית גם במקרה שאין לו ברירה אלא לפעול בצורה אחת בלבד? (הבעת דעה)
- **בחירה חופשית מול דטרמיניזם** (עמ' 52-53): האם מציאות דטרמיניסטית נוגדת את הבחירה החופשית והאחריות מוסרית? (3 אפשרויות)
- **זהות עצמית** (עמ' 54-55): מה מאפשר לאדם לשמור על זהות עצמית קבועה לאורך זמן ולהישאר אחראי על מעשיו? (6 אפשרויות)
- **משמעות החיים** (עמ' 56-59): מה משמעות החיים שלי? (5 אפשרויות)

• ערך החיים:

- **הפלה** (עמ' 62-65): האם ומתי ראוי לבצע הפלה? (8 אפשרויות)
- **המתת חסד** (עמ' 66-67): האם ומתי ראוי לבצע המתת חסד? (אפשרויות שונות לפי סוג המתה ורצון החולה)
- **תרומת איברים** (עמ' 68-69): האם ומתי ראוי לבצע תרומת איברים? (הבעת דעה)
- **הנדסה גנטית** (עמ' 70-71): האם ומתי ראוי לבצע הנדסה גנטית? (4 אפשרויות לכל צד)
- **היחס הראוי לבעלי חיים** (עמ' 72-77): האם ואלו זכויות מגיעות לבעלי חיים? (4 אפשרויות לכל צד)

• משמעות המוות:

- **מוות** (עמ' 80-81): מהו המוות ומה המשמעות שלו לאדם? (הבעת דעה)
- **טקסי מעבר** (עמ' 82-85): מה משמעות המסורות/הריטואלים והאם יש כאלה שהם חשובים/נעלים/מוסריים יותר מאחרים? (הבעת דעה)
- **הרוע שבמוות** (עמ' 86-87): האם המוות הינו דבר רע? (3 אפשרויות)
- **טיב האלמוות** (עמ' 88-89): האם אלמוות הינו דבר טוב? (8 אפשרויות לכל צד)
- **לאחר המוות** (עמ' 90-95): האם יש חיים לאחר המוות? (הבעת דעה)

• מסורות משותפות:

- **מיתולוגיה** (עמ' 100): איזה ערך יש לסיפור מיתולוגי והאם יש לקרוא אותו רק כמשל וסמל? (הבעת דעה)
- **מסע הגיבור** (עמ' 101-105): האם מיתולוגיות מאפשרות להבין טוב יותר את האנושות? (הבעת דעה)
- **מיתולוגיות שונות** (עמ' 106-113): איך ניתן להסביר קיומן של מסורות דומות ברחבי העולם? (הבעת דעה)

• דתות מגוונות:

- **דת** (עמ' 116-117): אילו יתרונות וחסרונות יש לכל דת/דת שלי? (הבעת דעה)
- **סוגי דתות** (עמ' 118-121): האם דתות המערב (האברהמיות) יותר נעלות/מתקדמות מדתות המזרח? (הבעת דעה)
- **דתות מגוונות** (עמ' 122-127): אילו הבדלים משמעותיים קיימים בין הדתות המרכזיות השונות? (מתוך טבלת ההשוואה או מחוצה לה)

• דתות ומוסר:

- **קיום אלוהים** (עמ' 130-131): האם אלוהים קיים? (9 אפשרויות)
- **מוסר אלוהי** (עמ' 132-137): האם המוסר הגיע מאלוהים והאם הוא נעלה יותר מהמוסר האנושי? (הבעת דעה)
- **דת ומדינה** (עמ' 138): האם ראוי שמדינות יעניקו עדיפות לבני אדם מדת אחת על פני בני אדם אחרים? (הבעת דעה)
- **דתות מתחרות** (עמ' 139-141): מה היחס הראוי של דת אחת לדתות אחרות? (4 אפשרויות)

- **אידאולוגיה פוליטית:**
 - **מדינה ולאום** (עמ' 144-145): האם צריך להתנות זכויות מסוימות בנאמנות למדינה ומהי מהותה של נאמנות זו? (הבעת דעה)
 - **אידאולוגיה פוליטית** (עמ' 146): האם יש לבחון מוסרית אידאולוגיה על פי עקרונותיה או על פי תוצאותיה? (הבעת דעה)
 - **חינוך** (עמ' 147): האם קיימים ערכים שראוי ללמד בבית הספר (ואילו הם), גם אם הם מנוגדים לערכי ההורים שלי? (הבעת דעה)
 - **אידאולוגיות פוליטיות** (עמ' 148-151): מהי האידאולוגיה הפוליטית הטובה ביותר - אחת או שילוב שלהם? (6 אפשרויות + אחת משולבת)
 - **משילות** (עמ' 152-155): איפה אני ממוקם על הציר בין ימין לשמאל חברתי וכלכלי ואיך אני מחליט על כך? (הבעת דעה)
 - **שיטות ממשל** (עמ' 156-157): האם דמוקרטיה נחוצה לשלטון פוליטי מוסרי? (הבעת דעה)
 - **אוטופיה** (עמ' 158-159): איזה מחיר ראוי לחברה לשלם על מנת להגיע לחברה אוטופית? (הבעת דעה)
- **חוק ומוסר:**
 - **חוק ומוסר** (עמ' 162-163): האם עקרונות מוסריים צריכים להכתיב חלק/את כל החוקים? (4 אפשרויות עקרוניות)
 - **פטרנליזם** (עמ' 164-165): האם ומתי ראוי שאדם יחליט במקום הוריו המבוגרים (למשל אם להיכנס לבית אבות)? (הבעת דעה)
 - **חובת ציות** (עמ' 166-169): האם ומתי יש חובה מוסרית לציית לחוק והאם למשל זה תלוי בתוכן החוק או בסוג שיטת הממשל? (הבעת דעה)
 - **חוק וצדק** (עמ' 170-171): האם ומתי ערך החירות חשוב יותר מערך הדאגה לחלש? (הבעת דעה)
 - **צדק חברתי** (עמ' 172-173): על פי אילו עקרונות יש לנהל את הכלכלה של המדינה על מנת להיטיב עם תושביה? (6 אפשרויות)
 - **זכויות פוליטיות** (עמ' 174-179): אילו זכויות מגיעות לכל אדם ללא קשר לדת, גזע, לאום ולאזרחות שלו? (הבעת דעה)
- **מעמד האישה:**
 - **מין ומגדר** (עמ' 182-183): האם זהות מגדרית מולדת או נבחרת? (הבעת דעה)
 - **מעמד האישה** (עמ' 184-187): האם ועד כמה ראוי לכבד בחירה נשית לוויתור אישי על שוויון זכויות? (הבעת דעה)
 - **אפליה מגדרית** (עמ' 188-193): האם העדפה מתקנת היא סוג של אפליה? (הבעת דעה)
- **מלחמה צודקת:**
 - **מלחמה** (עמ' 196-197): אילו מצבים הם הבעייתיים ביותר מוסרית בזמן מלחמה? (12 אפשרויות)
 - **סיכול ממוקד** (עמ' 198-199): האם ראוי לבצע סיכול ממוקד והאם היא עדיפה מלחימה פנים מול פנים? (6 אפשרויות לכל צד)
 - **מלחמה צודקת** (עמ' 200-209): באילו תנאים ראוי מוסרית לצאת למלחמה? (הבעת דעה)
 - **גיוס וסרבנות** (עמ' 210-211): האם ראוי לדרוש גיוס חובה לצבא מכל אזרח? (5 אפשרויות לכל צד)
- **חפזות מפשע:**
 - **טרור** (עמ' 214-217): האם יש להגדיר טרור ככל פגיעה של גורמים חיצוניים במדינה? (הבעת דעה)
 - **הצדקת הטרור** (עמ' 218): באילו מקרים, אם בכלל, ראוי להצדיק טרור? (7 אפשרויות)
 - **פגיעה בחפים מפשע** (עמ' 219-221): האם השימוש בטרור מתיר טרור נגדי/פעולות תגמול מחוץ לגבולות ה"מלחמה הצודקת"? (הבעת דעה)
 - **ענישה קולקטיבית** (עמ' 222-223): האם ראוי להטיל מצור על אזור עוין לתקופה ארוכה תוך פגיעה באזרחים? (4 אפשרויות לכל צד)
 - **עינוי** (עמ' 224-227): מהן גבולות הענישה הראויים בחברה מוסרית? (הבעת דעה)
- **סכסוך ופיוס:**
 - **מלחמה** (עמ' 230-233): באיזו מידה דומים ושונים הסיבות והתוצאות של מלחמה לאלו של סכסוך בין חברים? (הבעת דעה)
 - **סכסוך ופיוס** (עמ' 234-235): אילו מחירים ראוי שמדינה תשלם/לא תשלם למען הסכם שלום עם האויב? (הבעת דעה)
 - **נרטיב** (עמ' 236-237): האם ראוי לתת מקום לנרטיב של האויב במידה והוא אינו מבוסס לכאורה על עובדות אמיתיות? (הבעת דעה)
 - **שלום** (עמ' 238-241): באילו מקרים קיימת חובה מוסרית לפעול למען שלום? (הבעת דעה)

המורה ישלח/ידיפס לכל התלמידים את רשימת כל הנושאים יחד עם שאלה מרכזית אחת לכל נושא. המורה יכול לבחור שאלה מרכזית אחרת לכל נושא על פי העדפתו. הבחירה בנושאים עליהם יעבדו התלמידים מפורטת בפרק הבא.

שלב	מהלך	דק'
הכנה	חלקים את הכיתה לזוגות באופן אקראי/מתוכנן (על פי החלטת המורה) ובכל מקרה, באופן שונה משיעור לשיעור. יש לשלוח את רשימת הזוגות מראש כדי לא לבזבז זמן (יום לפני או באותו יום בהפסקה הקודמת לשיעור). אם מספר ילדי הכיתה אי זוגי, המורה מצטרף כזוג לאחד התלמידים. אפשרות אחרת - שלישייה אחת.	
בחירת נושא (מורה/תלמיד)	<p>אם יש לתלמידים את הספר (או לפחות לכל תלמיד שני), בכל תחילת שיעור, כל זוג תלמידים מדפדף בספר כמה דקות. התלמידים בוחרים מה מושך אותם/נראה להם מעניין, ובחרים יחד את הנושא עליו הם יעבדו. לא יותר מכמה דקות. אפשרות נוספת - התלמידים יפתחו את הספר באופן אקראי ויעבדו על הנושא שנבחר באופן אקראי (זהו פתרון גם לזוגות שלא מגיעים להחלטה משותפת על הנושא).</p> <p>אם לתלמידים אין את הספר, המורה יכול לצלם עמודים בודדים מתוך הנושא שהוא בוחר ולחלק לתלמידים בתחילת השיעור. המורה יכול להעביר שיעור בודד על נושא מסוים, סדרה של שיעורים על נושאים השייכים לפרק מסוים, או לערבב בין נושאים שונים על פי ראות עיניו.</p> <p>בכל אופן, אם שלב זה נגמר מהר, יהיה יותר זמן לשלב הבא, שהוא העבודה העצמית על הנושא.</p>	5
עבודה על הנושא הנבחר	<p>כל תלמיד קורא את העמודים הרלוונטיים מהספר ואת השאלה המרכזית לנושא זה (מדף השאלות והנושאים שניתנה ע"י המורה). כל תלמיד מהרהר לבד על הנושא והשאלה המרכזית.</p> <p>בשאלה פילוסופית האדם "בוחר את המשקפיים של עצמו". התלמיד יכתוב אודות הבנתו של הקיום והערך/המשמעות של הנושאים ויענה על חלק משאלות אלו:</p> <ol style="list-style-type: none"> הגדרה - הגדרת מהותו של הנושא במילותיו של התלמיד <ul style="list-style-type: none"> - למשל אם הנושא הנבחר הוא "אמת מוסרית", אזי התלמיד יתאר מה היא "אמת" ומה הוא "מוסר" ומה היא "אמת מוסרית" במילים שלו (כל אחד במשפט אחד). משמעות - משמעות/חשיבות/ערך הנושא בעיני התלמיד <ul style="list-style-type: none"> - למשל אם הנושא הנבחר הוא "אמת מוסרית", אזי התלמיד יסביר האם ובאילו מקרים אמת מוסרית חשובה ומה הסיבות לכך בעיניו. טענה - התייחסות/מענה לשאלה המרכזית ומתן הסבר למה תשובות אחרות פחות/לא נכונות <ul style="list-style-type: none"> - למשל אם הנושא הנבחר הוא "אמת מוסרית", אזי התלמיד יענה למשל על השאלה המרכזית - האם יש אמת מוסרית בעולם ומאיזה סוג. לאחר מכן, יסביר התלמיד למה הוא בחר אמת מוסרית זו מבין האפשרויות הקיימות בספר/האפשרויות האלטרנטיביות שהוא חשב עליהם מימוש - קוהרנטיות/מימוש הנושא בחיי היום יום של התלמיד (אופציונלי על פי הזמן שיש) <ul style="list-style-type: none"> - למשל אם הנושא הנבחר הוא "אמת מוסרית", אזי התלמיד יתן לפחות דוגמה אחת בה הוא מממש את ערך האמת/האמת המוסרית ודוגמה אחת בה הוא לא מממש אותה - למשל באיזו מידה הוא מקבל מנהגים של דת אחרת כמו אמונה באלים שונים, מילת נשים, התנזרות מיחסיים מין ועוד. <p>(ניתן לשאול עוד שאלות רבות אך יתכן שהן יהיו מורכבות מדי לפורמט זה. ניתן לשקול לפי התקדמות הלמידה ורמת העניין של התלמידים להרחיב לשאלות נוספות (למשל - איך אפשר להסביר את הטענה אחרת? (הגדרה), מה היה קורה אם כולם היו חושבים ומתנהגים ככה? (הכללה) מה הנחות היסוד של הטענה? (הנחות יסוד), באילו מצבים טענה לא רלוונטית? (הבחנה), באיזו מידה טענה זו מוסרית? (אתיקה), ועוד)</p>	15
רפלקציה זוגית-אתגור כתיבת התלמיד (תלמיד)	<p>כל תלמיד מחליף את המחברת/דפדפת עם בן הזוג שלו וקורא את מה שחברו כתב.</p> <p>כל תלמיד כותב (בעמוד חדש) שאלות שיש לו על מה שחברו כתב. התלמיד יכתוב לפחות שאלה אחת מכל סוג:</p> <ul style="list-style-type: none"> - שאלת סגורה - לשם קבלת מידע כמו שם או הסכמה כן/לא. מתחיל במי? מתי? איפה? כמה? האם? (למשל, האם אתה מסכים עם דעתי ש....? או מי אתה רואה כדמות מופת בנושא זה?) - שאלת פתוחה - לשם קבלת דעה כמו הסבר או נקודת מבט. מתחיל באיך? באיזה אופן? למה? בשביל מה? (למשל, למה אתה אומר ש....? או איך הדעה שאמרת מסתדרת עם....?) - שאלת בנייה - לשם השיחה/הבהרת הכוונה כמו בקשה לפרטים או להעמקה. מתחיל בלמשל? למה אתה מתכוון? (למשל, למה אתה מתכוון בדיוק כשאתה אומר ש....? או אתה יכול לדתת לי דוגמה לדעה שלך ש...?) 	10

5	כל תלמיד מקבל בחזרה את המחברת שלו וקורא את מה שהחבר שלו שאל. התלמיד יענה על השאלות בכתב בעמוד נפרד.	רפלקציה - זוגית - תשובה לאתגר (תלמיד)	
10	אם השיעור יותר ארוך מארבעים וחמש דקות ויש מספיק זמן: התלמידים יעצמו יחד את העיניים ל-5 דקות (עדיף עם מנגינה רגועה ברקע, ללא מילים) ויחשבו על הנושא ועל כל מה שנכתב. לאחר מכן, יפתחו את העיניים ויכתבו מחשבות/תובנות/רגשות במחברת.	רפלקציה - רגשית - אופציונלי (תלמיד)	
10	א. המורה מזמין תלמיד אחד או יותר לשתף מה הנושא שבחר, מה שכתב ומה שכתבו לו. ב. המורה מתייחס בקצרה לדברים	סיכום שיעור (מורה / תלמידים)	
---	<p>א. התלמיד יתן את המחברת שלו בסוף השיעור למורה/ישלח לו צילום של כל מה שנכתב (על ידו ועל ידי חברו)</p> <p>ב. המורה יעבור על הדברים, ויעמוד על בעיות לוגיות/שאלות שיש לו ויחזיר לתלמיד. המורה יכול להתייחס לנקודות הללו:</p> <ul style="list-style-type: none"> - משוב כללי לטענות שנכתבו - מתן נקודת מבט הפוכה למה שנכתב - הצבעה על כשלים לוגיים בטענות התלמיד - לשאול שאלות ספציפיות כמו <p>- שאלת הבהרה כמו "כשאתה טוען ש X, אתה בעצם אומר ש Y?" (חזרה על תובנה ממה שכתב התלמיד)</p> <p>- שאלות הנחה כמו "נראה שההנחה שלך לטענה X, היא B, האם זה נכון? (זיהוי / הצבעה על ההנחות הסמויות בדעתו של התלמיד)</p> <p>- שאלת השלכה כמו "מה ההשלכות של הטענה שלך X?" (השלכה באופן שמשפיעה למשל על חיי האדם, ההיסטוריה או המדע)</p> <p>- שאלת עקביות כמו "האם טענה X יכולה להיות נכונה בהתחשב ב Z?" (כמו למשל - על פי השכל הישר/ נתונים אמפיריים / עובדות היסטוריות)</p> <p>- שאלת חוויה כמו "אני מסכים/לא מסכים עם טענה X וזה גרם לי לחוות A, מה אתה אומר?" (שיתוף תגובה חווייתית לטקסט של התלמיד)</p> <p>ג. התלמיד יקרא את ההערות, יתייחס אליהם וישלח חזרה למורה</p> <p>ד. המורה יבדוק שיש התייחסות רצינית מהתלמיד (ואם צריך, יתן לו ציון על בסיס זה).</p>	פוסט שיעור עבודת בית - אופציונלי	